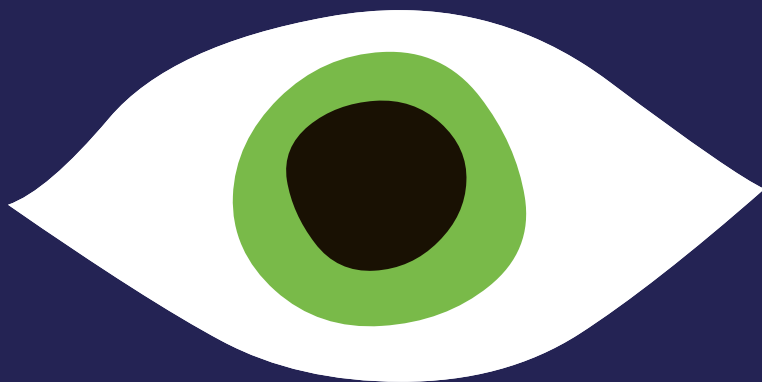

Zicht op zedendelinquenten

Achtergronden, risicotaxatie en behandeling

Wineke Smid
Wim Canton
Daan van Beek
Luk Gijs

Boom | deTJIDstroom

Zicht op zedendelinquenten

Achtergronden, risicotaxatie en behandeling

Wineke Smid, Wim Canton,
Daan van Beek en Luk Gijs

Boom | deTijdstroom

© 2020 de auteurs, p/a Boom uitgevers Amsterdam

De Tijdstroom is een imprint van Koninklijke Boom uitgevers

Uitgegeven door Boom uitgevers Amsterdam BV

Prinsengracht 747-751

1017 JX Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 j° Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties en de artikelen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Omslag: Michiel van Kleef, Schoon Ontwerp, Utrecht

Binnenwerk: ZetSpiegel, Best

ISBN 9789024430512

NUR 875

www.boompsychiatrie.nl

www.boomuitgeversamsterdam.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Inleiding	11
1 Historie en definities	19
1.1 Definities	19
1.2 Zedendelicten in historisch perspectief	22
1.3 Internetgerelateerde delicten	26
1.4 Wetgeving rond zedendelicten	28
1.5 Conclusies	34
2 Prevalenties	36
2.1 Het meten van seksueel delictgedrag	37
2.2 Hoe vaak komt seksueel delictgedrag voor?	39
2.3 Prevalentie van seksueel geweld volgens de Nederlandse strafwet	48
2.4 Historische context van de prevalentiecijfers	51
2.5 Conclusies	53
3 Daders en slachtoffers	54
3.1 Persoonskenmerken die de kans op daderschap vergroten	55
3.2 Persoonskenmerken die de kans op slachtofferschap vergroten	75
3.3 Conclusies	79

4 Dadertypologieën	81
4.1 De ontwikkeling van typologieën van verkrachters tot de jaren tachtig	82
4.2 Typologieën op basis van empirisch wetenschappelijk onderzoek	85
4.3 Typologieën op basis van cognitief-gedragstherapeutische principes	88
4.4 Typologieën van kindermisbruikers	93
4.5 Het internet	97
4.6 Conclusies	100
5 Theoretische modellen	101
5.1 Modellen	101
5.2 Gemeenschappelijke factoren	107
5.3 Het Incentive Motivational Model	109
5.4 Conclusies	125
6 Risicotaxatie	127
6.1 Onderlinge verschillen in recidive	128
6.2 Het ongestructureerd klinisch oordeel	130
6.3 Actuariële risicotaxatie	131
6.4 Statisch versus dynamisch	136
6.5 Bedenkingen bij actuariële risicotaxatie	138
6.6 Structured Professional Judgment: 'best of both worlds'?	139
6.7 Uitzonderingen	141
6.8 Subgroepen plegers	143
6.9 Het internet	146
6.10 Conclusies	148
7 Behandeling	152
7.1 Metastudies	152
7.2 Medicatie	155
7.3 De what works-principes	159
7.4 Beslisboom van een behandeling	163
7.5 Conclusies	167

8 Pro Justitia rapportage	168
8.1 Werkwijze	169
8.2 De weigerende verdachte	171
8.3 De ontkennende verdachte	172
8.4 Het stoornisbegrip in relatie tot zedendelicten	174
8.5 Tegenoverdracht	176
8.6 Rapportage in het kader van verlenging van de tbs-maatregel (maatregelrapportage)	177
8.7 Conclusies	179
 9 Casuïstiek	 181
9.1 Casus Paul	181
9.2 Casus Jan	186
9.3 Casus Stefan	194
 10 Conclusies en aanbevelingen	 202
 Noten en referenties	 215
Over de auteurs	267

Voorwoord

Wie zich verdiept in zedendelicten en zedendelinquenten komt al snel tot de ontdekking dat er sprake is van een vreemde tegenstelling. Enerzijds heeft de MeToo-discussie opnieuw duidelijk gemaakt wat we eigenlijk al wisten: seksueel delictgedrag komt veel voor. Ruim een op de vijf vrouwen en zes procent van de mannen in Nederland krijgt ermee te maken.¹ Het komt voor in alle lagen van de bevolking en de plegers zijn in verreweg de meeste gevallen goede bekenden van de slachtoffers. Het heeft er dus alle schijn van dat het hier gaat om een maatschappelijk probleem; systematisch en terugkerend grensoverschrijdend menselijk gedrag in situaties waarin macht en kracht ongelijk verdeeld zijn en controle ontbreekt. Anderzijds lijken individuele zedendelicten onze samenleving meer te schokken dan andere delicten, zeker wanneer kinderen het slachtoffer zijn. De publieke reactie op zaken in het nieuws gaat gepaard met heftige discussies gebaseerd op emoties en demonisering van alle zedenplegers. De populaire conclusie is dat je vreselijk gestoord moet zijn om een zedendelict te plegen en dat dat natuurlijk nooit meer overgaat. Voor de achteloze toeschouwer is elke verkrachter al gauw een potentiële Michael P. en elke misbruikpleger een potentiële Robert M. Maar deze visie is niet in overeenstemming met de enorme prevalentie van zedendelicten.

In onze ervaring wordt ook bij mensen die professioneel te maken krijgen met zedendelinquenten nog te veel gevaren op aannames en emoties en te weinig op wetenschappelijke kennis. Dit boek probeert op basis van verworven kennis nuance aan te brengen in de discussie en beide kanten van het fenomeen met elkaar in evenwicht te brengen. De misschien wel belangrijkste constatering daarbij is dat zedenplegers bestaan in alle soorten en maten, evenals

zedendelicten. Van relatief normale jongens die, bijvoorbeeld onder invloed, een grote fout begaan die zij niet snel zullen herhalen, tot (gelukkig zeldzame) sadistische 'lustmoordenaars' die een groot herhalingsrisico in zich dragen. Dat betekent dat er ook variatie moet zijn in onze juridische en gedragskundige reacties op zedendelinquenten. In dit boek worden dan ook aanbevelingen gedaan over de aanpak van verschillende delinquenten en welk heil daarvan te verwachten is. Daarmee is zeker niet beweerd dat dit boek de alfa en omega van zedendelinquentie is en dat alle problemen zijn opgelost als iedereen het tot zich neemt. De lezer zal merken dat er nog veel is wat we niet goed weten en dat onderzoeken soms tegenstrijdige resultaten laten zien. Een wijs man zei ooit: 'In de wetenschap heb je meestal maar een beetje gelijk en vaak maar heel even.' Vanuit die bescheidenheid is dit boek te lezen als de weerslag van wat we op dit moment denken te weten over plegers van zedendelicten. De ontwikkelingen staan niet stil, maar het vormt een goed begin voor iedereen die professioneel te maken krijgt met zedendelinquenten en alle anderen die er meer over willen weten.

Wineke Smid
Wim Canton
Daan van Beek
Luk Gijs

Inleiding

Wim Canton

Nederland werd eind 2017 opgeschrikt door de verdwijning van Anne Faber. Ze fietste door de bossen in de buurt van Den Dolder en kwam niet op de plaats van bestemming aan. Haar fiets werd gevonden en een uitgebreide zoektocht, die veel aandacht kreeg in de media, leverde in eerste instantie niets op. Op een kledingstuk dat men van haar vond, werd DNA aangetroffen van Michael P., een man die in een nabijgelegen kliniek opgenomen was in het kader van het laatste deel van zijn gevangenisstraf na een tweetal verkrachtelingen van tienermeisjes. Hij bekende Anne Faber verkracht en gedood te hebben en haar lichaam enkele tientallen kilometers verder te hebben verborgen. Hij werd hiervoor in juli 2018 veroordeeld tot 28 jaar gevangenisstraf en tbs met bevel tot verpleging. De zaak leidde tot veel maatschappelijke verontwaardiging. Zo hield de vader van het slachtoffer de rechters die Michael P. in de eerdere zaak geen tbs hadden opgelegd medeverantwoordelijk voor het feit dat deze man kans had gezien opnieuw een ernstig zedendelict te plegen, nu met zijn dochter als dodelijk slachtoffer. Er werd uitgebreid gediscussieerd over het vergroten van de mogelijkheden om (zeden)delinquenten tbs op te leggen, ook als deze niet zouden meewerken aan een onderzoek naar hun geestvermogens. De in de jaren daarvoor zo vaak in een kwaad daglicht geplaatste tbs-maatregel werd ineens door veel mensen als een groot goed gezien. De algemene tendens was: dit type delicten moet voorkomen worden, wat daar ook voor nodig is. (Risicovolle) zedendelinquenten zo nodig levenslang uitsluiten van de maatschappij werd en wordt door veel mensen als een acceptabele optie voor dat doel gezien.

Extreme zedendelicten, zoals de moord op Anne Faber, komen gelukkig niet vaak voor. Maar seksueel grensoverschrijdend gedrag in het algemeen is wereldwijd een groot probleem en staat al jaren volop in de belangstelling. Dit is niet altijd zo geweest. Pas in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw werd geleidelijk steeds duidelijker dat seksueel geweld ernstige gevolgen kan hebben voor de slachtoffers en kan leiden tot allerlei vormen van psychopathologie. Voor die tijd waren er wel de wetten die seksueel gewelddadig gedrag strafbaar stelden, maar die leidden nogal eens niet tot veroordelingen. Slachtoffers werden vaak niet geloofd door de veelal mannelijke rechters of konden onvoldoende bewijs aandragen voor het feit dat de seksuele handelingen tegen hun wil hadden plaatsgevonden. Sterker nog: ze werden vaak gezien als in belangrijke mate zelf verantwoordelijk voor het seksueel agressieve gedrag of misbruik dat hun was overkomen. Verkrachting binnen het huwelijk was tot 1991 niet strafbaar in Nederland en gedwongen seks tussen mannelijke bazen en vrouwelijke ondergeschikten was wijdverbreid. Incest kwam vroeger ook veel voor, maar bleef zeker tot eind jaren tachtig grotendeels onopgemerkt en onbesproken.

In het tweede decennium van de eenentwintigste eeuw is het duidelijk dat het probleem van seksueel delictgedrag nog altijd niet is opgelost. Er is wel steeds meer aandacht voor, bijvoorbeeld in de opvoeding, in de voorlichting op scholen en in de media. Met name in de westerse wereld probeert men vooral door aangescherpte wetten vrouwen en kinderen steeds beter te beschermen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het begrip *consent* staat hierbij centraal: seks is alleen toegestaan als beide partijen hiermee uitdrukkelijk instemmen en in staat zijn om die instemming in vrijheid te geven. Er is een tendens naar het omkeren van de bewijslast: waar tot voor kort het slachtoffer moest aantonen dat seksuele handelingen tegen zijn of haar wil hadden plaatsgevonden, zijn er in een aantal westerse landen, zoals Zweden, Spanje en Nederland inmiddels wetten of wetten in voorbereiding, waarbij de aangeklaagde moet aantonen dat hij of zij instemming had voor het gewraakte seksuele gedrag.

Internet en social media zijn steeds belangrijker geworden in onze samenleving. Via deze vorm van communicatie zijn nieuwe vormen van seksueel delictgedrag ontstaan, zoals het verspreiden van kinderporno en wraakporno.

Social media bieden echter ook een krachtige manier om seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de kaak te stellen, zoals is gebleken uit de MeToo-campagne, waarin vrouwen werden opgeroepen om hun slachtofferschap naar buiten te brengen en de daders aan de schandpaal te nagelen. Deze campagne maakt duidelijk dat nog steeds erg veel vrouwen slachtoffer zijn van ongewenste seksuele toenaderingen, variërend van vervelende opmerkingen tot brute verkrachtingen. Ook wordt steeds duidelijker dat seksueel delictgedrag voorkomt in alle lagen en hoeken van de bevolking. Denk bijvoorbeeld aan de machtige filmproducent Harvey Weinstein die afhankelijke actrices die een filmcarrière ambieerden kon bescapelen, bedreigen en misbruiken. Wereldwijd is ongeveer een derde van alle vrouwen ooit slachtoffer geweest van seksueel delictgedrag, merendeels door een (ex-)partner.¹ De kans dat een kind slachtoffer wordt van seksueel misbruik is wereldwijd 13 procent; 8 procent voor jongens en 18 procent voor meisjes.²

Seks heeft natuurlijk een belangrijke functie bij de voortplanting en daarmee voor het voortbestaan van de mens. Maar voor veel mensen is seks tevens een grote bron van vreugde, genot en intimiteit; seks speelt bijvoorbeeld een belangrijke rol in de emotionele verbinding tussen geliefden.³ Er bestaat zeker een traditionele/gemiddelde'/gewone' seksualiteit: zonder geweld en zonder attributen binnen een exclusieve (hetero)seksuele relatie, maar er bestaat ook heel veel variatie. Seksualiteit kent vele verschijningsvormen, zowel in langetermijnrelaties als in losse contacten of in soloseks en mensen kunnen van zeer uiteenlopende zaken seksueel opgewonden raken. In de westerse wereld is er in toenemende mate tolerantie voor niet-traditionele/niet gemiddelde/niet 'gewone' seksualiteit. In grote delen van de wereld is dit niet het geval en wordt bijvoorbeeld homoseksualiteit niet getolereerd. In dit boek wordt soms het woord *normatieve* seksualiteit gebruikt om te verwijzen naar datgene wat binnen de gemiddelde/gewone/traditionele norm valt. Dat betekent zeker niet dat de auteurs vinden dat dit de enig acceptabele of de 'beste' vorm van seksualiteit voor iedereen is. Zolang men zich beweegt binnen de grenzen van de Nederlandse wet, zijn we van mening dat iedereen zich seksueel mag uitdrukken zoals hij of zij dat zelf graag wil. Maar voor zedendelinquenten ligt dat soms iets anders en vandaar dat we de term toch af en toe nodig hebben.

Een veelgebruikte definitie van het begrip zedendelict is *een misdrijf waarbij iemand seksuele handelingen pleegt die niet door de wet zijn toegestaan*. Het gaat bij een zedendelict dus niet zozeer om vreemd of afwijkend gedrag, maar om seksueel gedrag dat door de wet is verboden. En dat kan in principe elk seksueel gedrag zijn: denk bijvoorbeeld aan strafbaarstellingen in sommige landen van homoseksualiteit of het kijken naar pornografie, seks buiten het huwelijk en prostitutie, of het dragen van de kleding van ‘de andere sekse’. In de huidige Nederlandse wet zijn, net zoals in de meeste andere westerse landen, bescherming van de lichamelijke integriteit, toestemming van beide partijen (consensus) en extra bescherming voor kwetsbare groepen de uitgangspunten om wettelijk te bepalen welk seksueel gedrag strafbaar is.

In de praktijk wordt maar van een klein deel van alle gevallen van seksueel delictgedrag aangifte gedaan en in nog minder gevallen leidt deze aangifte tot een veroordeling door de strafrechter. Het CBS meldt dat 8.240 zaken in 2016 als seksueel misdrijf zijn geregistreerd. Van deze zaken werd er in 3.350 gevallen een verdachte gevonden en verhoord. In 1.120 zaken kwam het tot een vonnis van een rechtbank. Deze aanklachten en veroordelingen laten al jaren een licht dalende trend zien.⁴

Zedendelicten zijn er in allerlei verschijningsvormen en gradaties, waarbij de korte- en langetermijneffecten voor de slachtoffers in ernst variëren. Een veelgebruikte indeling is die tussen *hands-on* en *hands-off* delicten: delicten met en zonder direct fysiek contact tussen pleger en slachtoffer; denk bijvoorbeeld aan aanranding versus exhibitionisme. Meer recent worden de termen *contactdelicten* versus *non-contactdelicten* gebruikt, waarvan de betekenis net iets anders is. Hier gaat het om delicten waarbij er wel of geen direct contact tussen pleger en slachtoffer is, maar dat hoeft geen fysiek contact te zijn. Hierbij valt exhibitionisme dus onder de contactdelicten en online seksueel chatten met kinderen ook, maar het bezit van kinderporno weer niet. Een andere veelgebruikte indeling is die tussen delicten met slachtoffers onder en boven de *age of consent*; in Nederland is dat 16 jaar (zie ook hoofdstuk 1).

Bij de berechting van zedendelinquenten is de bewijslast veelal problematisch, omdat het erg moeilijk kan zijn om het bewijs tegen een verdachte (die in deze zaken vaak ontkennend is) sluitend te krijgen. Seksuele delicten spelen